

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено теоретичні підходи до раціонального використання оборотних активів підприємства. Охарактеризовано систему управління оборотними активами. Розглянуто основні етапи формування системи управління оборотними активами підприємства у розрізі основних видів, а саме: сировини і матеріалів, запасів готової продукції, дебіторської заборгованості, залишків грошових коштів. Висвітлено основні підходи до визначення потреби в оборотних засобах: консервативний, помірний і агресивний. Визначено етапи процесу оптимізації оборотних активів. Показано важливість управління оборотними активами, зокрема дебіторською заборгованістю, і її роль у забезпеченні платоспроможності підприємства.

Ключові слова: оборотні активи; оборотний капітал; дебіторська заборгованість; управління оборотними активами; методи контролю; оптимізація оборотних активів; платоспроможність.

Актуальність теми. Управління оборотними активами є частиною фінансової стратегії підприємства і набуває особливого значення в умовах мінливого зовнішнього середовища господарської діяльності. Основним завданням управління оборотними активами є: визначення складу і обсягу оборотних активів, обґрунтування джерел їх фінансування та раціоналізація використання з врахуванням інвестиційного ризику.

Ефективне використання оборотних активів підприємства та визначення їх оптимального розміру є пріоритетним завданням підприємства з огляду забезпечення безперервності операційного циклу виробничо-комерційної діяльності в умовах інфляції, поширення кризових явищ та зростання конкуренції. Створення дієвої системи управління оборотними активами сприяє успішному виконанню виробничої програми підприємства, дотримання зобов'язань перед споживачами продукції та послуг, забезпечує стійкий фінансовий стан і підвищення конкурентного статусу суб'єкта

господарювання. Організація ефективного управління оборотними активами спрямована на формування їх в необхідному обсязі з найменшими витратами і визначенні резервів прискорення їх оборотності.

Аналіз останніх досліджень. Система управління оборотними активами вивчається багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими. Сутність оборотних активів як категорії вартості, їх грошову природу і роль в операційному циклі виробництва та реалізації продукції досліджували такі вітчизняні вчені, як Бутинець Ф. Ф., Бондаренко О. С., Голов С. Ф., Задорожний З. В., Костюченко В. М., Крупка Я. Д., Нашкерська Г. В., Огієнко С. О. та інші науковці.

Проблема управління оборотними активами, їх розуміння як набір матеріальних цінностей, які обслуговують поточну господарську діяльність підприємства досліджено в працях таких зарубіжних вчених, як Бланк І., Брейли Р., Метьюс М. Р., Майерс С. та ін.

Однак, незважаючи на вагомість зазначених напрацювань, недостатньо розробленими залишаються питання, які потребують додаткових теоретичних досліджень щодо управління окремими структурними елементами оборотних активів в умовах дефіциту оборотного капіталу і зростання комерційного ризику. Необхідність вирішення зазначених проблем зумовила вибір теми та визначення мети дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасних підходів до формування системи управління оборотними активами як інструменту забезпечення платоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Система управління оборотними активами значною мірою впливає на платоспроможність підприємства, тому на кожному етапі її формування необхідно вирішувати ціле коло важливих завдань, основними з яких є:

- аналіз співвідношення між темпами росту обсягу виробництва і середньої суми оборотних активів;
- оцінка складу і структури оборотних активів у розрізі основних видів (запасів сировини, матеріалів і напівфабрикатів, запасів готової продукції, дебіторської заборгованості, залишків грошових коштів);
- визначення темпів зміни окремих елементів оборотних активів відповідно до зміни темпів зміни обсягів виробництва і реалізації продукції; аналіз ступеня ліквідності за видами оборотних активів;
- визначення показників оборотності і дослідження факторів, що впливають на швидкість обертання і тривалість операційного циклу.

Особливу увагу слід звертати на структуру джерел фінансування оборотних активів та оцінювати рівень фінансового ризику. Це дозволить ухвалювати зважені управлінські рішення щодо підвищення ефективності використання оборотних активів і зменшення фінансового ризику.

Формування системи управління оборотними активами підприємства здійснюється за такими основними етапами: по-перше, це аналіз наявності та використання оборотних активів у попередньому періоді; по-друге, оптимізація обсягу оборотних активів, зокрема постійної та змінної їх частини; по-третє, групування оборотних активів за ступенем їх ліквідності; по-четверте, визначення і оптимізація структури джерел фінансування оборотних активів; по-п'яте, забезпечення мінімізації втрат оборотних активів у процесі використання в господарській діяльності та підвищення їх рентабельності.

В сучасній економічній літературі розглядають три основні підходи до визначення обсягу оборотних активів: консервативний, помірний і агресивний. Кожен з цих методів має свої принципові особливості. Так, використання консервативного метода передбачає створення значних резервів оборотних активів на випадок труднощів у постачанні сировини і матеріалів, порушенні технології виробництва продукції, наявності простроченої дебіторської заборгованості тощо. Такий підхід сприяє мінімізації фінансових ризиків, проте може уповільнювати оборотність внаслідок наявності важколіквідних елементів оборотних активів. Помірний підхід, навпаки, передбачає створення нормальних страхових запасів, які б забезпечували безперервність і ритмічність процесу виробництва і реалізації продукції. Особливість використання агресивного підходу полягає в мінімізації страхових резервів за певними елементами оборотних коштів за умови відсутності порушення умов виробничої діяльності, проте будь-яке порушення організації і технології виробництва може призвести до значних фінансових втрат.

Ефективність формування та використання оборотних активів визначається певними особливостями управління його основними структурними елементами: виробничими запасами, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами. Важливу роль при цьому відіграє система контролю за виробничими запасами.

Основними методами контролю запасів є:

- нормування, яке включає аналітичний, коефіцієнтний і прямий методи розрахунку оптимального рівня запасів;

- контроль запасів, який передбачає використання методів ABC і XYZ та методу економічно обґрунтованих потреб [10].

Аналітичний метод контролю передбачає аналіз фактичних запасів, вилучення надлишкових матеріальних цінностей та коригування їх величини згідно з темпами росту виробництва продукції. В основу коефіцієнтного методу покладено принцип нормування запасів на початок звітної періоду з врахуванням виробничих потреб. Метод ABC є найбільш простим способом контролю і управління запасами і передбачає їх класифікацію за трьома групами: А – найважливіші, до яких належить 20% запасів; 80% – продажу, В – важливі, що розподіляють на 30% запасів; 15% – продажу, С – менш важливі, які включають запаси 50% та продаж 5%. Особливість цього методу полягає в тому, що відносно невелика група резервів може мати найбільшу цінність [1]. В країнах з ринковою економікою досить поширеним є метод XYZ, суть якого полягає у розподілі запасів залежно від попиту, з врахуванням сезонного споживання, точністю прогнозних розрахунків, дефіцитом або надлишком виробництва продукції.

Невід'ємною складовою процесу управління оборотними активами є оптимізація їх обсягу. Зокрема, визначення оптимального співвідношення постійної та змінної частини оборотних активів. Завдання полягає у визначенні такого обсягу оборотних активів, який би сприяв ефективному їх використанню з урахуванням інвестиційного ризику. Це досягається в процесі нормування оборотних активів та обґрунтуванні резервів скорочення операційного циклу виробництва і реалізації продукції. Крім того, в окремих галузях національної економіки (наприклад аграрному секторі) спостерігаються «сезонність виробництва», «сезонність переробки сировини» та «сезонні» особливості попиту на продукцію. Це означає підвищену потребу в оборотних активах, зокрема в запасах сировини і готової продукції у цей період року. На практиці «сезонну потребу» визначають як різницю між максимальною і мінімальною потребою в окремих видах оборотних активів протягом року. Для забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності підприємства, в структурі оборотних активів має бути висока частка високоліквідних і середньо-ліквідних оборотних активів, а саме, грошових коштів і короткострокових фінансових вкладень. Така тенденція сприяє підвищенню рентабельності використання оборотних коштів і приносить підприємству прямий прибуток у формі дивідендів від фінансової діяльності. Саме тому, внаслідок прискорення оборотності фінансових (грошових) коштів, зменшиться

потреба в них, що дозволить підприємству вивільнити частину цих коштів з обороту та використати для збільшення виробництва, інвестування в інші види діяльності чи створення дочірніх підприємств [5].

Джерела фінансування оборотних активів визначають згідно з додатковою потребою в оборотних коштах з урахуванням тривалості операційного циклу. Важливе значення має використання фінансових нормативів, а саме: нормативів власних оборотних активів; нормативів оборотних активів за окремими елементами; системи показників ліквідності і фінансової стійкості. Отже, у зв'язку з різноманітністю і особливостями використання оборотних активів у виробничо-комерційній діяльності, доцільно формувати систему управління за основними складовими: виробничими запасами, дебіторською заборгованістю і грошовими коштами та короткостроковими фінансовими вкладеннями. Водночас у системі управління оборотними активами важливе місце займає проблема мінімізації ризику втрат при використанні оборотних активів. Ці втрати дуже різноманітні. Наприклад, виробничі запаси схильні до природних збитків, дебіторська заборгованість – до ризику неповернення, а грошові кошти та їх еквіваленти – до ризику інфляції.

У процесі виробничо-фінансової діяльності підприємства постійно виникає потреба здійснення розрахунків зі своїми контрагентами, бюджетними установами та податковими органами. Відвантажуючи вироблену продукцію, підприємство, як правило, не отримує гроші негайно, тобто воно кредитує покупців. Таким чином, від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу, кошти підприємства «заморожені» у вигляді дебіторської заборгованості. Тому важливим завданням є ефективне управління дебіторською заборгованістю, яке спрямоване насамперед на оптимізацію загального її розміру та забезпечення своєчасного погашення зобов'язань.

Управління дебіторською заборгованістю є частиною загальної системи управління оборотними активами і має важливе значення в забезпеченні платоспроможності підприємства за рахунок оптимізації її обсягу і забезпечення своєчасності її погашення.

В обліку оборотних активів розрізняють такі види дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, строк оплати яких не настав; дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги, що неоплачені у зазначений строк; дебіторська заборгованість за отриманими векселями; дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом; дебіторська

заборгованість за розрахунками з персоналом; інші види дебіторської заборгованості. Практикою господарювання доведено, що у загальній сумі дебіторської заборгованості найбільш питому вагу складає дебіторська заборгованість у розрахунках з покупцями. Отже, з метою якісного управління дебіторською заборгованістю, слід сформувати ефективну кредитну політику щодо розрахунків з покупцями за продукцію, роботи та послуги.

Алгоритм управління дебіторською заборгованістю підприємства здійснюється за такими основними кроками:

1. Оцінка дебіторської заборгованості за товарним (комерційним) і споживчим кредитом.
2. Формування раціональних принципів кредитної політики і кредитних умов щодо покупців.
3. Оцінка покупців на предмет їх ліквідності і диференціація умов надання товарного і споживчого кредиту.
4. Формування ефективної системи управління дебіторською заборгованістю, зокрема, здійснення її рефінансування.
5. Створення на підприємстві дієвої системи контролю за своєчасною оплатою дебіторської заборгованості.

На наш погляд, підприємству слід дотримуватись таких трьох способів управління дебіторською заборгованістю [4]:

- створення клірингових центрів, які здійснювали б клірингові операції, що включають в себе збір та аналіз інформації щодо результатів торгівлі, на основі яких будуть здійснюватися фінансові операції, які забезпечують виконання зобов'язань за укладеними угодами;

- продаж заборгованості, що може бути здійснено через факторинг, сутність якого полягає у купівлі факторинговою компанією грошових вимог постачальника до покупців за визначену винагороду;
- застава.

Необхідно зазначити, що найбільш поширеними формами рефінансування дебіторської заборгованості є факторинг, форфейтинг і облік векселів, що видані покупцям продукції підприємства. Суть факторингових операції полягає в тому, що підприємство-продавець передає право одержання коштів за платіжними документами на користь банку (або спеціалізованій «фактор-компанії»), яка приймає на себе всі кредитні ризики, що пов'язані з інкасацією боргу. Однак, підприємство-продавець втрачає прямі контакти з покупцем у процесі здійснення платіжних розрахунків. Операції форфейтингу використовуються в процесі довгострокових експортних операцій. Це дозволяє підприємству-

експортеру швидко одержувати кошти шляхом погашення векселів. Фінансові операції по обліку векселів, які видані покупцям продукції, передбачають їх продаж за дисконтною ціною, яка розраховується залежно від їх номіналу, терміну погашення і облікової вексельної ставки.

Якщо підприємство буде дотримуватись вищезазначених способів управління дебіторською заборгованістю, то матиме можливість зменшити відволікання оборотних коштів з виробництва і обігу та зменшити ризики виникнення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості.

Слід зазначити, що надання споживчого і товарного кредиту дуже поширене в ринковій економіці і спрямоване, в кінцевому рахунку, на підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності фірми. При побудові кредитної політики варто мати на увазі такі фактори, як рівень платоспроможності покупців, кон'юнктура товарного ринку, можливості збільшити виробничу програму за рахунок надання кредиту, правові умови стягнення боргів, ймовірність настання кредитного ризику.

Отже, система управління оборотними активами дозволяє здійснювати оцінку ефективності їх використання та визначати науково обґрунтований норматив оборотних коштів для стабільної роботи підприємства.

Висновок. Таким чином, у процесі дослідження зроблено висновок, що система управління оборотними активами має важливе значення в підвищенні ефективності фінансово-економічної діяльності підприємства і зміцненні його платоспроможності. Це забезпечує своєчасність здійснення розрахунків з фінансово-кредитними установами, бюджетом, контрагентами на ринку товарів і послуг, а також дає можливість контролювати запаси товарних цінностей в умовах інфляції.

1. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. Н., Невмержицька Н. Ю. Київ : КНЕУ, 2007. 592 с.
2. Бланк І. Стратійчук В. Стратегічна карта управління оборотними активами підприємства торгівлі. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 2. С. 53–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2021_2_6 (дата звернення: 01.12.2022).
3. Бровко Л. І., Юрченко А. А., Королькова Т. В. Оптимізація оборотних активів та їх вплив на діяльність підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 2. С. 16–22.
4. Булат Г. В., Гуменюк А. Ф. Аналіз дебіторської заборгованості та напрями удосконалення управління нею. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 1. С. 222–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_1_41 (дата звернення: 01.12.2022).
5. Дробишева О. О., Гречка А. О. Шляхи оптимізації дебіторської заборгованості промислового підприємства з метою підвищення рівня його платоспроможності.

Вісник Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. Економічні науки. 2019. Вип. 1. С. 66–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdndiceen_2019_1_11 (дата звернення: 01.12.2022).

6. Дуброва Н. П., Лисуха І. В. Аналіз структури оборотних активів та ефективності їх використання на підприємстві. *Інтернаука* : Міжнародний науковий журнал. 2020. № 18(2). С. 13–18. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2020_18\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2020_18(2)_4) (дата звернення: 01.12.2022).

7. Купріна Н. М., Ступницька Т. М., Антонюк О. П., Величко О. М. Сучасні аспекти фінансового аналізу оборотних активів підприємства. *Економіка харчової промисловості.* 2021. Вип. 3. Т. 13. С. 46–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2021_13_3_6 (дата звернення: 01.12.2022).

8. Маринович О. О., Шухманн В. А. Основні стратегії фінансування оборотних активів підприємства. *Ефективна економіка.* 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_1_49 (дата звернення: 01.12.2022).

9. Мордань Є. Ю., Сумченко А. О. Методичний підхід до побудови системи управління оборотними активами підприємства. *Вісник Сумського державного університету. Сер. Економіка.* 2019. № 4. С. 24–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2019_4_5 (дата звернення: 01.12.2022).

10. Олександренко І. В. Методичні підходи до діагностики оборотних активів підприємства. *Бізнес Інформ.* 2014. № 2. С. 277–283. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2022).

11. Собчишин В. М., Драчук С. О., Джангіров О. Г., Домбровський А. Ю. Управління дебіторською заборгованістю підприємства з метою уникнення кризи неплатежів. *Ефективна економіка.* 2020. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_11_34 (дата звернення: 01.12.2022).

12. Терещенко С. І., Федай В. В. Ефективне використання оборотних активів підприємством. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. Економіка і менеджмент.* 2019. Вип. 2. С. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2019_2_14 (дата звернення: 01.12.2022).

REFERENCES:

1. Finansovyj analiz : navch. posib. / Bilyk M. D., Pavlovska O. V., Prytuliak N. N., Nevmerzhytska N. Yu. Kyiv : KNEU, 2007. 592 с.

2. Blank I., Stratiichuk V. Stratehichna karta upravlinnia oborotnykh aktyvamy pidpriemstva torhivli. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu.* 2021. № 2. S. 53–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2021_2_6 (data zvernennia: 01.12.2022).

3. Brovko L. I., Yurchenko A. A., Korolkova T. V. Optymizatsiia oborotnykh aktyviv ta yikh vplyv na diialnist pidpriemstva. *Investytsii: praktyka ta dosvid.* 2021. № 2. S. 16–22.

4. Bulat H. V., Humeniuk A. F. Analiz debitorskoi zaborhovanosti ta napriamy udoskonalennia upravlinnia neiu. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky.* 2020. № 1. S. 222–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_1_41 (data zvernennia: 01.12.2022).

5. Drobysheva O. O., Hrechka A. O. Shliakhy optymizatsii debitorskoi zaborhovanosti promyslovoho pidpriemstva z metoiu pidvyshchennia rivnia yoho platospromozhnosti. *Visnyk Dnipropetrovskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytzii Ukrainy. Ekonomichni nauky.* 2019. Vyp. 1. S. 66–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdndiceen_2019_1_11 (data zvernennia: 01.12.2022).

6. Dubrova N. P., Lysukho I. V. Analiz struktury oborotnykh aktyviv ta efektyvnosti yikh vykorystannia na pidpriemstvi. *Internauka* : Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal. 2020. № 18(2). S. 13–18. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2020_18\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2020_18(2)_4) (data zvernennia: 01.12.2022).

7. Kuprina N. M., Stupnytska T. M., Antoniuk O. P.,

Velychko O. M. Suchasni aspekty finansovoho analizu oborotnykh aktyviv pidpriumstva. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*. 2021. Vyp. 3. T. 13. S. 46–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2021_13_3_6 (data zvernennia: 01.12.2022).

8. Marynovych O. O., Shukhmann V. A. Osnovni stratehii finansuvannia oborotnykh aktyviv pidpriumstva. *Efektyvna ekonomika*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_1_49 (data zvernennia: 01.12.2022).

9. Mordan Ye. Yu., Sumchenko A. O. Metodychnyi pidkhid do pobudovy systemy upravlinnia oborotnymy aktyvamy pidpriumstva. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Ser. Ekonomika*. 2019. № 4. S. 24–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2019_4_5 (data zvernennia: 01.12.2022).

10. Oleksandrenko I. V. Metodychni pidkhody do diahnostryky oborotnykh aktyviv pidpriumstva. *Biznes Inform*. 2014. № 2. S. 277–283. URL: <http://nbuv.gov.ua> (data zvernennia: 01.12.2022).

11. Sobchyshyn V. M., Drachuk S. O., Dzhanhairov O. H., Dombrovskiy A. Yu. Upravlinnia debitorskoio zaborhovanistiu pidpriumstva z metoiu unyknennia kryzy neplatezhiv. *Efektyvna ekonomika*. 2020. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_11_34 (data zvernennia: 01.12.2022).

12. Tereshchenko S. I., Fedai V. V. Efektyvne vykorystannia oborotnykh aktyviv pidpriumstvom. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Ser. Ekonomika i menedzhment*. 2019. Vyp. 2. S. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2019_2_14 (data zvernennia: 01.12.2022).

Kuznietsova T. V. ^[1: ORCID ID: 0000-0003-2261-2019],
Candidate in Economics (Ph.D.), Professor,
Lukianchuk Yu. A. ^[1: ORCID ID: 0000-0001-5358-6291],
Master

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

CURRENT ASSETS MANAGEMENT SYSTEM AS A TOOL FOR ENSURING THE SOLVENCY OF THE ENTERPRISE

The article examines the theoretical foundations of the rational use of the company's current assets.

The main stages of the formation of the company's current asset management system are considered in terms of the main types, in particular, stocks of raw materials and materials, stocks of finished products, accounts receivable, cash balances.

The principle approaches to the formation of the need for current assets of the enterprise are determined, such as conservative, moderate, aggressive. The main stages of the process of optimizing the volume of current assets are highlighted. Approaches to the selection of funding sources have been formed. The importance of managing receivables in ensuring the solvency of the enterprise is shown.

It was established that all types of current assets are subject to the risk of losses. In particular, cash is exposed to inflation risk, production stocks – to natural losses, receivables – to the risk of non-return, short-term financial

investments – to the risk of loss of income, which is associated with an unfavorable stock market situation.

It is noted that the nature of the use of current assets has its own characteristics, therefore, the development of the current assets management system in terms of individual structural elements is of great importance.

So, as a result of the study, it was concluded that the system of management of current assets is important in the financial and economic activity of the enterprise. This makes it possible to make timely settlements with the budget, tax authorities and counterparties in the market of goods and services, as well as control the formed stocks of goods and material values in conditions of inflation.

Keywords: current assets; working capital; receivables; current assets management; control methods; optimization of current assets; solvency.

Отримано: 13 березня 2023 року
Прорецензовано: 18 березня 2023 року
Прийнято до друку: 31 березня 2023 року